

ՍԱՄՎԵԼ ԳՐԻԳՈՐԻ ՔՈՉԱՐՅԱՆՑ

**Ռազմական միջուկային զենքի գլխավոր կոնստրուկտոր, սոցիալիստական
աշխատանքի կրկնակի հերոս, Լենինյան և պետական մրցանակների դափնեկիր,
ԽՍՀՄ գիտության և տեխնիկայի վաստակավոր գործիչ,
տեխնիկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
(ծննդյան 100-ամյակի առթիվ)**

Սամվել Գրիգորի Քոչարյանցը ծնվել է 1909թ. հունվարի 7-ին Նոր Բայազետ քաղաքում: Արտակարգ ընդունակությունների տեր երիտասարդը եղբոր՝ Սոսի հետ բարձր առաջադիմությամբ ավարտելով տեղի դպրոցը, ընդունվել է Երևանի ֆիզմաթ ֆակուլտետ: Սակայն, կիսատ թողելով ուսումը՝ նրանք մեկնել են Մոսկվա և ընդունվել Էներգետիկայի ինստիտուտ: Մեկ տարի հետո, ելնելով ընտանեկան պայմաններից, եղբայրը վերադարձել է Երևան, իսկ Սամվելը շարունակել է ուսումը: Ինստիտուտում ավարտելով Ս. Քոչարյանցն ընդունվել է ասպիրանտուրա: Երեսուն տարին չլրացած՝ արդեն գիտությունների դոկտոր էր: 37 տարեկան հասակում նա Մոսկվայի Էներգետիկայի ինստիտուտում ամբիոնի վարիչ էր, ֆակուլտետի ղեկավար: Այնուհետև, Ի. Ստալինի ցուցումով, նրան տեղափոխել են խիստ գաղտնի քաղաք՝ «Արզամաս-16», որտեղ նա աշխատել է անընդմեջ 47 տարի: Սկզբում կոնստրուկտորական սեկտորի վարիչն էր, ապա փորձարարական ֆիզիկայի համամիութենական գիտահետազոտական ինստիտուտի գլխավոր կոնստրուկտորը: Նա դարձավ ատոմային և ջրածնային զենքերի գլխավոր կոնստրուկտորը: Գլխավոր կոնստրուկտոր Ս. Քոչարյանցը զենքի ստեղծման ասպարեզում աշխատել է ոչ միայն իր գործընկերների Կուրչատովի, Սախարովի, Խարիտոնի, Ալիխանովի, Պավլովսկու և շատերի, այլև Կորոլյովի, Յագելի, Պիլյուգինի հետ, որոնց հրթիռային «սարքերի» վրա նա տեղադրում էր իր «միջուկայինները»: Դրանով իսկ նա յուրօրինակ կամուրջ էր միջուկային բնագավառի ֆիզիկոսների և հրթիռներ նախագծողների միջև:

Գործընկերների փոքր խմբի հետ միասին Քոչարյանցը առաջինն է ստեղծել Խորհրդային երկրի «հրթիռամիջուկային» վահանակը: Այն ընդգրկում էր միջուկային հզոր «արտադրությունը» և միջնայրցամաքային հրթիռները: Ս. Քոչարյանցը գաղտնեզրված գիտնական էր և զբաղվում էր խիստ գաղտնի մշակումներով: Նա լավ հայտնի էր միջուկային և հրթիռային տեխնիկայով զբաղվող գիտնականների միայն մեկ շրջանակի: Նրա մասին հպանցիկ հիշատակել է Նիկիտա Խրուշչովը՝ Հայաստան կատարած իր այցի ժամանակ:

Ս. Քոչարյանցը երկար տարիներ ինստիտուտի և համապատասխան նախարարության գիտական խորհուրդների անդամ էր, դոկտորական, թեկնածուական ատենախոսությունների պաշտպանության հատուկ մասնագիտական գիտական խորհրդի նախագահ: Ա. Սախարովի մասին Քոչարյանցը ասել է՝ «Անդրեյ Սախարովը հանճարեղ ֆիզիկոս էր, բայց, ափսոս, որ երկրորդ ամուսնությունից հետո ամբողջությամբ տարվեց քաղաքականությամբ»: Սախարովից հետո Քոչարյանցի հետ աշխատող հիմնական ֆիզիկոսը ակադեմիկոս Պավլովսկին էր:

1993թ. գարնանը «Արզամաս-16-ը» կորցրեց Ալեքսանդր Պավլովսկուն: Նույն 1993թ. ամռանը, օգոստոսի 14-ին «Արզամաս-16-ը» կորցրեց Սամվել Քոչարյանցին: Ոչ Պավլովսկին և ոչ Քոչարյանցը չեն ունեցել նախորդներ: Սակայն զենքի

ստեղծման հետ կապված միջուկային ֆիզիկայում նրանք բարձրացան այդ գործի ամենավերին գագաթը և իրենք էլ դարձան գիտության հսկաներ:

Երբ Քոչարյանցին հարցրել են, թե ավելի քան քառասունհինգ տարի նա աշխատում է միջուկային զենքի ստեղծման ասպարեզում, նրա մտքով երբևէ անցել է, որ այն կարող է կիրառվել: «Ո՛չ, երբե՛ք,- պատասխանել է նա,- մենք հստակ գիտակցում ենք, որ դա զսպելու և սանձահարման զենք է: Այն, ինչ տեսնում էի ռազմական փորձարկումների ժամանակ, ցույց էր տալիս, որ միջուկային զենքը չի կարելի և նույնիսկ անհնար է կիրառել»: Այո, այլևս չկա 20-րդ դարի մեծամունդ գիտնականներից ու կոնստրուկտորներից մեկը՝ Սամվել Գրիգորի Քոչարյանցը: Այդ գիտեին Ֆիզիկոսները և հրթիռագործները: Նրան լավ գիտեին մեր նախկին պետության ամենաբարձր ղեկավարները, որոնք հատուկ ուշադրությամբ տարբեր առիթներով նշել են նրա ծառայությունները: Սակայն հատ ու կենտ մարդիկ գիտեին նրա խոհերի, առօրյայի մասին: Նրա անձնագրում նշված էր Մոսկվայի քաղաքացի լինելը: Սակայն մտացածին էր անգամ նրա հասցեն, իրականում գոյություն չունեին ո՛չ փողոցը և ոչ էլ նշված տունը: Անձնագրում կար հատուկ նշան, որով միլիցիայի յուրաքանչյուր բաժանմունք անձնագրի տիրոջը պարտավոր էր ցույց տալ օգնություն և մեծ հարգանք:

Սամվել Քոչարյանցը մեծ հայրենասեր էր, ծննդավայրից հեռանալը չէր նվազեցրել նրա սերը Հայաստանի նկատմամբ, իր զգացմունքներով նա միշտ հայրենիքի հետ էր: Ստեղծելով ատոմային-ջրածնային ռազմամթերքի տարբեր հզորություններ, նա միշտ այն կարծիքին էր, որ զենքի տեսակների ստեղծումով խաղաղություն է ապահովում նաև Հայաստանի համար: Նա ամենայն ուշադրությամբ էր հետևում Ղարաբաղյան դեպքերին, մշտական ապրումների մեջ էր, այդ առիթով ասել է. «Ավելի ծանր է, երբ ապրում ես հարազատներից, սեփական ժողովրդից հեռու»:

Հայ ժողովուրդը քիչ է լսել իր որդու մեծագույն սխրանքի մասին: Գավառ քաղաքում 1987թ. կանգնեցվել է Քոչարյանցի կիսանդրին: Բայազետցիները հպարտանում են իրենց մեծ զավակով: Հայ գիտնականներից միայն երեքն են արժանացել սոցիալիստական աշխատանքի կրկնակի հերոսի կոչման՝ Սամվել Քոչարյանցը, Վիկտոր Համբարձումյանը և Արտեմ Միկոյանը: Սակայն Քոչարյանցը միակն էր խորհրդային Միությունում, որ վեց անգամ արժանացել է երկրի մրցանակների ամենաբարձր դափնենշաններին և կառավարական ամենաբարձր յոթ շքանշանի: Դրանք արտացոլում են մարդու մեծ կարողությունների ներդրումը երկրի գիտական ներուժի մեջ:

Մոտ կես դար «Արգամաս-16-ի» միջուկային, ջերմամիջուկային զենքի գլխավոր կոնստրուկտորը իր հետևորդների հետ ստեղծել է հրթիռամիջուկային զենքի համակարգեր, իսկ վերջին տարիներին նա Ռուսաստանի Դաշնության միջուկային կենտրոնի գլխավոր կոնստրուկտորն էր: Սակայն Ռուսաստանի և Հայաստանի մեծ զավակը կյանքից հեռացավ՝ լայն հասարակության համար մնալով «գաղտնի»: Ժողովրդական առածն ասում է. «Հիշողության պարտեզը մի դրախտ է, որտեղից ոչ ոք, անգամ աստված, քեզ չի կարող արտաքսել»: Այդպես էլ Քոչարյանց մեծությունը կա և կմնա իր գործերով:

Պրոֆեսոր Ա. Ա. ՄԻՄՈՆՅԱՆ